

met de vereenigingsonderhandelingen als een beginsel, dat niet meer mocht worden prijsgegeven, vastgesteld, „dat de Kerk hare eigene inrichting tot opleiding harer leeraren hebbe.”¹⁷⁾

Al waren historisch de toestanden zoo gegroeid, dat de Chr. Geref. kerk haar predikanten van een eigen inrichting en de Nederl. Geref. kerken de hare van een theologische faculteit ontving; en al heeft de volksofvalting het verschil tusschen Afscheiding en Doleantie, A en B, vereenzelvigd met dat van Kampen en Amsterdam, desniettemin hebben bij de opleidingskwessie overtuigingen gesproken, die met het beginsel van Afscheiding en Doleantie weinig of niets hadden te doen.

Het onderscheid tusschen beiden heeft evenmin hierin bestaan, dat zij verschilden in beschouwing over het wezen der kerk, en dat met name de Doleantie de kerk zag als de vergadering van uitverkorenen en gedoopten, terwijl dan de Afscheiding haar een vergadering der geloovigen noemde.¹⁸⁾ Want de Doleantie kon niet ontkennen en ontkennde ook niet, dat de kerk ook de vergadering der geloovigen is (C. B. art. 27); evenmin als de Afscheiding kon ontkennen en ontkennde, dat de kerk, ook de vergadering der uitverkorenen (Heidelb. Kat. Zondag 21) en der gedoopten is. (art. 29).

Het verschil heeft ook niet hierin gelegen, dat de Afscheiding met één slag den band met de Hervormde kerk, zoowel met haar organisatie als met al haar leden doorsneed, terwijl de Doleantie haar recht ook op de achterblijvenden liet gelden, omdat dezen door den doop eenmaal de Christelijke kerk waren ingelijfd, en dus gerekend moesten worden nog tot haar te behooren, na zij door de Doleantie haar bestaan in gezuiverden vorm voortzette.

Hoewel hiermede ongetwijfeld een verschil wordt aangewezen, toch is dit er niet één, dat het eigenlijke beginsel raakt. Iemand als Ds J. Bavinek gaf in dit opzicht zelfs den voorrang aan de Doleantie. „Immers, hoe kan men er bezwaar in hebben, dat de Doleerende predikanten en onderlingen de achtergeblevenen gaan opzoeken en vermanen, terechtwijzen enz.? Dat moet inlegendeel lofwaardig heeten. De beschouwing, welke de Doleerenden deelen, wortelt in zoo schoone opvatting van ambt en dienst... O, mij dunkt, in plaats van te trachten, de Doleerenden deze beschouwing te ontnemen, moesten wij hun toeroepen: Broeders, gaat zoo voort, doet en handelt alzoo, de Heere zal u in uwen arbeid zegenen, wij reiken u de hand, gaan met u mede en zullen met u arbeiden.”¹⁹⁾

Trouwens, dit verschil was niet zoo groot als door sommigen is voorgesteld. Want vooreerst meende de Doleantie niet, dat de achterblijvenden in gelijke verhouding tot de kerk stonden als zij, die megingen. Zij waren juist in strijd met hun doop, in een valsche genootschap, onder een valsche bestuur, in een valsche positie gebleven, waaruit zij moesten bevrijd worden. Voorts werd niemand van hen in den engeren kring der Doleerende kerken opgenomen, dan die eerst instemming met de belijdenis betuigd had en verklaard, naar de Dordtsche kerkenorde te willen leven.²⁰⁾

Vervolgens constateerde Kuyper in 1890: „Zij nu, die duidelijk getoond hebben, niet langer als leden van het gezuiverde instituut te willen gerekend worden, hebben zich toen van het oude Instituut afgescheiden, feitelijk een nieuw schismatiek instituut opgericht, en hebben dat nieuwe instituut aan de Synodale organisatie van 1816 verbonden... Waaruit resulteert, dat het instituut, dat in Doleantie ging, nu daargelaten zijn geestelijke verplichting... kerkrechtelijk d.i. voor wat de geïnstitueerde kerk betreft, thans reeds lang niet meer bestaat uit alle leden, die er op 16 December 1886 deel van uitmaakten, maar alleen uit die leden, die of van hun instemming met het werk der reformatie lieten blijken, of omtrent wier wilskeuze nog niet bleek.”²¹⁾

Eindelijk aanvaardde de synode der Nederl. Geref. kerken ook dit beding, dat haar door de synode der Chr. Geref. kerk was voorgelegd, „dat verbreking van de kerkelijke gemeenschap met de besturen van de Ned. Herv. Kerk niet alleen maar ook met de leden in corporatieven en plaatselijken zin door Gods Woord en de Geref. Belijdenis geboden en dus noodzakelijk is.”²²⁾

Het verschil heeft ook niet hierin bestaan, dat de Herv. kerk door de Afscheiding een valsche en door de Doleantie een kerk in deformatie genoemd werd. Aan den eenen kant had de Doleantie, althans in den beginne, sterk de neiging, om zichzelf als DE kerk, de eenige en ware te beschouwen. En anderzijds spreekt de Acte van Afscheiding of Wederkeering wel ervan, dat de Herv. kerk steeds meer de kenmerken van de valsche vertoont, vooral omdat zij vervolgt, die godzalig willen leven in Christus Jezus. Maar, het intuïtief,

weinig beredeneerd karakter van de Afscheiding in aanmerking nemend, is de vraag gewettigd, of men dit zoo exclusief heeft bedoeld, als door sommige vroegere afgescheidenen en tot op haar laatste schrijven aan de Gereformeerde kerken, door de Chr. Geref. kerk werd beweerd.

Vooreerst heeft niet de heele Afscheiding in dezelfde bewoordingen als Ulrum gesproken. De toon van Doeveeren en Genderen en Hattem klonk anders. Daar maakte men onderscheid tusschen de Herv. kerk enerzijds, en haar besturen en hetgeen anti-gereformeerd in haar was aan den anderen kant.²³⁾

Ten tweede hebben afgescheidenen zelf de Acte van Wederkeering niet in dezen absoluut zin verstaan. Prof. D. K. Wielenga legde haar aldus uit: „Afscheiding van de Geref. Kerk? Wel neen! Als zoodanig traden ze op. Van de Geref. Gezindheid? Wel neen! Als zoodanig deden ze zich juist door die daad kennen. Van de Geref. belijders? Wel neen! Dien allen boden ze de hand der gemeenschap. Van de Herv. Kerk? Wel neen! Om in haar te blijven hebben ze zich van de liberale Kerk van 1816 afgescheiden... Maar afscheiding van het Herv. kerkbestuur, van het Genootschap, van de Nederl. Herv. Kerk, zooals die sedert 1816 synodaal georganiseerd, gedeformeerd is opgetreden, als een reglementaire kerk.”²⁴⁾

Ten derde heeft De Cock zelf in zijn „Toespraak en uitnodiging aan de Geloovigen en ware Gereformeerden in Nederland” verklaard, dat hij met de zijnen zich afgescheiden had „niet van de ware Gereformeerde Kerk, noch van de ware Gereformeerden”, doch „slechts van onze Synodale Hervormde of gelijk zij zich zelf noemen Liberale Kerk.”²⁵⁾

Eindelijk en vooral spreke de Acte van Afscheiding zelve. Men scheidt zich af, niet van de kerk, maar van degenen die niet van de kerk zijn. Men wil geen gemeenschap hebben met de Herv. kerk totdat zij terugkeert tot den waren dienst des Heeren, wat veronderstelt, dat de Herv. Kerk nog niet zoo diep weggezonden is, dat zij niet meer terugkeeren kan. Men verklaart gemeenschap te willen hebben met alle Gereformeerde lidmaten; wat er van uitgaat, dat er nog geloovigen en Gereformeerden in de Herv. Kerk achtergebleven zijn. Men spreekt uit, zijn onrechtmatig geschorsten predikant als zijn wettig geroepen en geoordeelden Herder en Leeraar te blijven erkennen; en erkent daarmee, dat de in 't ambt stelling, die in de Herv. kerk had plaats gehad, wettig was geweest, en dus geen her-bevestiging noodzakelijk had gemaakt. Al te maal uittalingen, die er op wijzen, dat men innerlijk de valsheid van de Hervormde kerk niet zoo streng bedoelde als de woorden het doen vermoeden.

Toch was er wel tusschen Afscheiding en Doleantie eenig verschil. Men heeft dit ook beiderzijds zeer goed gezien. De Doleerende kerken schreven aan de Chr. Geref. kerk: „wat in geschil lag en bleef was uitsluitend de vraag naar de wijze, waarop Gods kinderen bij gedeformeerden toestand van Gods kerk zich op hebben te maken tot haar zuivering en reformering.”²⁶⁾ En de Chr. Geref. kerk van haar kant antwoordde hierop: „wij kunnen, maar wij willen het u ook niet verhalen, er was van den aanvang af verschil in beoordeeling over de wijze, waarop de reformatie door u werd ter hand genomen.”²⁷⁾

Vragen wij nader, waarin dit verschil van methode precies bestond, dan moet geantwoord: de Afscheiding nam haar uitgangspunt in de belijdenis, de Doleantie in het kerkelijk instituut. De eerste beschouwde zichzelf als de wettige voortzetting van de oude Gereformeerde kerk, omdat zij de belijdenis der vaderen bezat; de tweede omdat zij nog in hetzelfde kerkelijk instituut voortleefde, en daarom ook de belijdenis had die bij dat instituut behoorde. Gene scheidde zich van de Herv. Kerk af; maar deze zeide: wij zetten, na uitzuivering en na ter zijde stelling van de synodale organisatie, bij ons de Hervormde kerk voort. De Afgescheidenen erkenden van plaats te zijn veranderd. Zij hadden oorspronkelijk in de Herv. kerk geleefd, maar hadden met haar gebroken en waren nu naast haar komen te staan. Maar de Doleerenden ontkenden dit en keerden het om. Zij waren in de kerk gebleven en degenen, die met hun reformatie niet waren meegegaan, waren er buiten geraakt. Wat Groen van de afgescheidenen zeide: „Het Genootschap heeft zich, dunkt mij, facto afgescheiden van de Gereformeerde Kerk”²⁸⁾ — maar in de methode der Afscheiding niet tot uitvoering was gekomen — dat beweerden de Doleerenden door hun kerkreformatie te

hebben gedaan. Beiden hielden vol, dat de kerkelijke goederen eigenlijk hun toekwamen, maar de afgescheidenen pretendeerden dit op zedelijke motieven, omdat bij hen de aloude belijdenis hersteld was; de Nederl. Geref. kerken op juridische overwegingen, omdat het oorspronkelijke Gereformeerde kerkelijk instituut zich bij hen voortzette.²⁹⁾

Komen wij tot de slotsom, dan mag geconstateerd, dat Afscheiding en Doleantie veel, zeer veel, ja haast alles gemeen hadden. Beiden waren tot het inzicht gekomen, dat de Herv. kerk meer dan bedorven was. Beiden treurden en verootmoedigden zich hierover voor den Heere. Beiden waren van overtuiging, dat het zonde voor God was, om het bederf ongestoord te laten voortwoekeren en dat reformatie daarom plicht was. Beiden kwamen tenslotte buiten de Herv. kerk te staan en wel zoo, dat er scheiding ontstond zoowel van haar besturen als van haar leden. Beiden richtten hun kerk in op grondslag van de Drie Formulieren van Eenigheid en de Dordtsche kerkenorde. Beiden beschouwden zich als de voortzetting van de oude Gereformeerde kerk in ons vaderland en oordeelden dus, recht te hebben op de goederen, die de Herv. kerk aan zich gehouden had. Zij stemden geheel overeen in het verwerpen van dezelfde kwaal en het bedoelen van hetzelfde goed. (Kuyper.) Zij waren, reeds voordat de onderhandelingen tot ineen smelting geopend werden, vereenigd in alles, waarin de oprechte gereformeerden vereenigd behooren te zijn. (v. Velzen.)

En het verschil in methode van kerkreformatie, met al de hierboven genoemde gevolgen, ging ten diepste hierop terug, of men meer nadruk behoorde te leggen op de belijdenis of op de kerk, op de waarheid of op het recht, op de eigenschappen van Gods verstand, of op die van Zijn souvereiniteit, op het profetisch dan wel op het koninklijk ambt van den Christus.³⁰⁾

Het ware separatisme geweest, wanneer men over deze kwestie van accent, die geen zaak der zaligheid raakt, waarover de Schrift geen uitspraak doet, en ook in de belijdenis niets is vastgelegd, elkander niet aangenomen had; evenals het sectarisme geweest is, dat sommigen om deze nuanceering met de vereeniging van 1892 niet zijn meegegaan.

E. D. KRAAN.

Rondom de Cocks „Drie Achatofels”.¹⁾

Da Costa had aan dr Capadose gevraagd of hij De Cocks „Drie Achatofels” had gelezen. Deze schreef daarop in een brief d.d. 21 Juni 1836: „Ja en met verontwaardiging; neen zulk een schrijven kan in waarheid de goede zaak geen goed doen... Daarentegen heb ik het stuk²⁾ van Le Roy met buitengewoon veel genoegen gelezen, niet alleen wat den zakelijken inhoud betreft (want dat spreekt wel van zelve, daar hij hetzelfde gevoelen dat ik gedefendeerd heb, zoo krachtig en juist aandringt) maar ook inzonderheid wat stijl en cordaatheid betreft: ik vond er niet in dat ploogen of liever dat krachteloos maken van 'teene deel door 't anders, hetwelk mijns inziens in verreweg de meeste stukken en stukjes van Le Roy te vinden is.

Overigens is en blijft het mij een raadsel hoe Le Roy thands zoo sterk voor de formulieren is, daar hij toch zoo over de aart des geloofs als bijzonder over de praedestinatie en nog eenige andere punten vroeger althands geheel anders dacht, gelijk bijv. in het stukje over de praedestinatie blijkt, hetwelk hij een paar jaren geleden geschreven heeft.”

In dezen zelfden brief vraagt Capadose dan of Scholte nog in Amsterdam is en of hij wel bij hem komt, waaraan dan wordt toegevoegd: „Ik verheer mij toch dat hij 'niet wel met het libel van De Cocq (?) eens zal zijn”.

1) De sluwe en listige raadslagen van de drie Achatofels onder dagen, Engels, Le Roi en Cramer van Baumgarten, door Abraham den wederapamigen en ontwaarden zoon van David, verworpen tot zijn eigen val en verderf, ontdekt, geopenbaard en ten toon gesteld door H. de Cock, Geref. Leeraar onder 't kruis. Te Groningen bij J. H. Bolt, 1836.

2) Men noemde toen wat wij brochures of pamfletten noemen: „stuk”, „stukje”. Dit stuk droeg den titel: Een woord ter behartiging bij de tegenwoordige twisten en verdeeldheden in de Hervormde kerk van Nederland, door J. J. Le Roy, Rotterdam Wed. van der Meer & Verbruggen, 1833, in 8°, 32 blz.

Verder schreef Le Roy nog vele brochures, o.a.: „Wat zal en moet er noodzakelijk gebeuren, wanneer de formulieren van eenigheid van onze Hervormde kerk in Nederland worden afgeschaft, of niet meer getrouw gehandhaafd?” Eene vraag... beantwoord door J. J. Le Roy. — Rotterdam, Wed. van der Meer & Verbruggen, 1834, in 8°, (II) en 10 blz. De ware geest en strekking van de leer der Hervormde kerk in Nederland, volgens hare formulieren van eenigheid en liturgische schriften, bijzonder ook de Dordtsche leerregelen, nader in het licht gesteld en van misbegrippen gezuiverd, door J. J. Le Roy. — Amsterdam, A. B. Saakes, 1834, in 8°, (VI) en 120 blz.

Broederlijke teregtwijzing medegedeeld in een brief aan den schrijver van het werkje: De Praedestinatieleer der Dordtsche vaderen beschouwd in het licht der reine Bijbelwaarheid: Ter aanwijzing van het misverstand omtrent onze Hervormde belijdenis, door J. J. Le Roy. — Amsterdam, A. B. Saakes, 1834, in 8°, (IV) en 78 blz. Adres aan de Hoog Eerwaardige Algemeene Synode der Nederlandsche Hervormde Kerk aangeboden door J. J. Le Roy, predikant te Oude Tonge, benevens het antwoord van voornoemde Synode. — Rotterdam, Van der Meer & Verbruggen, 1835, in 8°, 28 blz.

17) Acta, art. 68, blz. 54—55; Dr H. Bavinek, Dankbetuiging in „De Bazuin” van 19 April 1889.

18) F. M. ten Hoor, Afscheiding en Doleantie in verband met het Kerkbegrip, II en voorts passim.

19) Art. Bezwaren tegen de Vereeniging tusschen de Chr. Geref. en Doleerenden in „De Bazuin” van 25 Mei 1888.

20) Idem, in „De Bazuin” van 18 Mei 1888.

21) Separatie en Doleantie, 57—58.

22) Handelingen van de Synode der Christelijke Gereformeerde Kerk van 1892, bijlage II.

23) Officieele stukken betreffende den uitgang uit het Nederl. Herv. Kerkgenootschap van de leeraren H. P. Scholte c.s., I 15 en II 92 en 215.

24) t.a.p. 48.

25) H. de Cock, t.a.p. 321.

26) Acta der Voorloopige Synode van Nederl. Geref. Kerken van 1888, art. 65, blz. 43.

27) Handelingen van de Synode der Chr. Geref. Kerk van 1888, art. 133, blz. 77.

28) De maantregelen tegen de Afgescheidenen aan het staatsrecht getoetst, 61.

29) Dr H. Bavinek, art. De Agenda onzer a.s. Synode in „De Bazuin” van 3 Aug. 1888; Dr A. Kuyper, Separatie en Doleantie, 42 v.v.; Dr G. Keizer, t.a.p. 559—570; Ds K. Fernhout Mz., De Christelijke Gereformeerde Kerk, 34—37.

30) Idem, De Gereformeerde Kerken in Nederland, 3—6.

gemanoenvt
meer konde
Wat had
voor?

Had men
op macht b
politiek is
zelf gelijk
lijke geen
vond van n
als Thorbe
„Le pou
du terme
schreef Th
politiek in l
tere schree

„Wij me
ring tot het
Kerk-orden

Het vraag
lijke Overh
eeuwsche r
revolutie w
ceerd gewo
denken. Di
heid. Men
brengen. W
Caesaro-pa
nen leiden.
gebeurde, t
der verhe
sonen, die l
een fictie
Staatsgezag
ingelijfd, m
lijke toelati
van het be
Code Penal

Tusschen
slechts ver
praalgewaa
ingelijfd.

En bij di
bedacht ge
ouds een ei
een gemeer
staat een ei
had ze niet

In 1816

Kerk geant
classis Am
reformeerde
geworden,
stuur”, sch
ling was ni
laten gewo
dam voorz
stuurde wer
gepleegde
naar daara
Regerings
kreeg, dat
werd. De s
persoon v
en meerde
ding. Hun
hoefte naa
sommige g
zicht op v

Waar zo
knoop wan
door De G
Men stond
Kerkbestuu
werd men
kwam tot
qualificati
houd en v
schuld van
is het ook
scheiding l
eigen rech
buiten het

„Zoolang
waren de A
der Hervor
koming aa
werd gewo
leedigde p
Maar na
beleedigde
het verlate
Of die tacti
lerer meen
te houden

Zoo veel i
mer dit d
geannexeer
treurde ien
van de my
weinig, d
Maar zo
althans gee
gestelde ho
Zoo was
positie der
dat men d
had, liet d
loopen. H
In 1836 wa